

УДК 159.923-053.85:316.477
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-4-9

ФАКТОРНА СТРУКТУРА АКсіОПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ДОСЯГНЕНЬ ОСОБИСТОСТІ ПЕРІОДУ СЕРЕДНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Гуляс Інеса Антонівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

inehulias@ukr.net

orcid.org/0000-0002-4960-4011

Мета статті – узагальнення й інтерпретація результатів факторного аналізу аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості періоду середньої дорослості.

Методи. У роботі використано теоретичні методи: аналіз монографічної літератури, систематизацію наукових джерел, порівняння й узагальнення даних, абстрагування; емпіричні: тестування – вербальне та проєктивне, анкетування у форматі констатувального експерименту; математичні (факторний аналіз); організаційним став метод «поперечних зрізів».

Психологічний інструментарій дослідження склав комплекс методик: «Каузометрія» Є. Головахи, О. Кроніка; «Методика дослідження цільової спрямованості особистості» Я. Васильєва; «Пакет оцінки особистісних прагнень» Р. Еммонса; «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнова; «Полівимірна шкала перфекціонізму» (П. Х'юїтта і Г. Флетта); «Діагностика мотивації досягнення» А. Мехрабіана; «Опитувальник самоефективності» І. Брунової-Калісецької; «Стиль саморегуляції поведінки» В. Моросанової, Є. Коноз; «Копінг-поведінка у стресових ситуаціях» С. Норман, Д. Ендлер, Д. Джеймс, М. Паркер (адаптований варіант Т. Крюкової); «Дослідження маскуліності – фемінності особистості» С. Бем; «Оксфордський опитувальник щастя» М. Аргайла.

За результатами факторного аналізу встановлено детермінуючі ознаки аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості періоду середньої дорослості, представлені такими інтегральними психологічними характеристиками, як: спрямованість на майбутнє, саморегуляційна основа, риси чоловічого гендеру, досягнення, втеча від ситуації, статус, очікування успіху, стратегія випередження, психовікова оцінка, почуття любові. Виявлено, що у факторній структурі ціннісного проектування опитаних середнього віку домінують перші два, які можна по праву вважати провідними.

Висновки. Життєві проєкти досліджуваних у суспільстві пов'язано зі знаходженням ними свого призначення, соціальної ролі, статусу в референтній спільності, реалізацією почуття любові. Отже, аксіопсихологічне проектування ми вважаємо особистісним утворенням, що зумовлює ефективність саморозвитку як чинника досягнення акме та самоздійснення і є підґрунтям для створення цінностей.

Ключові слова: аксіопсихологічне проектування, життєвий шлях, особистість, факторний аналіз, факторна структура.

PEDAGOGICAL AND AGE PSYCHOLOGY THE FACTORY STRUCTURE OF THE AXIOPSYCHOLOGICAL DESIGN OF THE LIFE ACHIEVEMENT OF THE PERSON MIDDLE AGES

Hulias Inesa Antonivna,

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor of Psychology

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

inehulias@ukr.net

orcid.org/0000-0002-4960-4011

The **purpose** of the article is to summarize and interpret the results of factor analysis of axiopsychological design of life achievements of a person of middle adulthood.

Methods. The theoretical methods are used in the work: analysis of monographic literature, systematization of scientific sources, comparison and generalization of data, abstraction; empirical: testing – verbal and projective, questioning in the format of a statement experiment; mathematical (factor analysis); the “cross-section” method was the organizational one.

The psychological instrumentation of the study was a set of methods: “Causometry” E. Golovakhi, O. Chronicle; “Methods of research of the target orientation of the personality” Y. Vasilyev; R. Emmons’s “Package for Assessing Personal Desires”; “Diagnosis of the real structure of value orientations of personality”

S. Bubnov; “Multidimensional Scale of Perfectionism” (P. Hewitt and G. Flett); “Diagnosis of achievement motivation” by A. Mehrabian; Self-efficacy Questionnaire by I. Brunova-Kalisetskaya; “Style of self-regulation of behavior” V. Morosanova, E. Kono; “Coping Behavior in Stressful Situations” S. Norman, D. Endler, D. James, M. Parker (adapted version by T. Hook); “Investigation of masculinity-femininity of personality” S. Bem; Oxford Happiness Questionnaire by M. Argyle.

According to the **results** of factor analysis, determinative signs of axiopsychological designing of life achievements of a person of middle adulthood are presented, represented by the following integral psychological characteristics: future orientation, self-regulatory basis, male gender traits, achievement, escape from the situation, status, psycho, strategy feelings of love. It is revealed that the factor structure of value design of the middle-aged respondents is dominated by the first two, which can be considered as leading.

Conclusions. Life projects of the researched in the society are connected with finding their purpose, social role, status in the reference community, realization of feelings of love. Therefore, we consider axiopsychological design a personal entity that determines the effectiveness of self-development as a factor in achieving acme and self-fulfillment and is the basis for value creation.

Key words: *axiopsychological design, life path, personality, factor analysis, factor structure.*

Вступ

Актуальність дослідження визначає потреба вивчення способів особистісної самопобудови і самоздійснення, які спричинені логікою життєвого руху-поступу, організацією цілісного хронотопу життя. Ціннісний режим життя, особливості ціннісно-цільового проектування, антиципації є проблемами, незважаючи на їхню своєчасність, у віковій і педагогічній психології малорозробленими.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Для вітчизняного психологічного тезауруса термін «аксіопсихологічне проектування» є новим, тому можна говорити радше про його витoki, ніж про конкретну теорію. Нині питання, дотичні до анонсованої теми, перебувають у фокусі уваги сучасних українських психологів.

Так, монографію відомої дослідниці З. Карпенко присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню аксіологічної психології особистості як новітньої царини персонологічних студій, суголосних сучасним науковим пошукам постнекласичних парадигмальних варіантів цілісного дослідження феномену особистості. У роботі досліджено філософсько-психологічні джерела аксіологічної психології особистості, обґрунтовано авторську концепцію її предмета і методу, згідно з висунутим принципом інтегральної суб'єктності здійснено аксіопсихологічну реінтерпретацію культурно відповідних, психодинамічних, феноменологічних і психотерапевтичних аспектів аксіологічного персоногенезу. Наведено докази аксіологічного повороту у психології особистості та підбито підсумки теоретико-методологічного конструювання (Карпенко, 2018).

Монографію А. Фурмана присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню смисложиттєвої сфери особистості як системи свідомісних організованостей

життєактивності, що впорядковує її інтенційні та потенційні запити, засвідчує повномірне осягнення себе і дійсності, становить екзистенційне осереддя її персоніфікованого буття. Детально розглядаються вособистіснені смислоформи, що утворюють визначальний спосіб реалізації суб'єктом життєдіяльності свого покликання й упорядковують вітакультурний простір власного самоздійснення, стимулюють обрання унікального шляху-програми саморозгортання в ситуаціях буденності (Фурман, 2017).

Наукове дослідження О. Гріньової виконано в руслі вивчення екзистенційних і суб'єктних стратегій проектування особистістю життєвого шляху у психології (Гріньова, 2018).

У дисертації Г. Гандзілевської розглянуто проблему реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів в акмеперіоді. Результати комплексного дослідження життєвого сценарію як соціально-психологічного феномену репрезентовано кризь призму психолого-акмеологічного дискурсу. Особливу увагу приділено вивченню чинників процесу відновлення і примноження акмеологічних ресурсів життєвих сценаріїв українських емігрантів у контексті збереження ними етнопсихологічної ідентичності (Гандзілевська, 2018).

У дисертаційному дослідженні М. Семиліта висвітлено проблему проектування життєвого шляху в контексті соціально значущої прогностувальної діяльності, новітніх особистісно орієнтованих психотерапевтичних практик; реалізовано цілісний системний (семантико-топографічний) підхід до виявлення соціально-психологічних і етнокультурних засад проектування життєвого шляху особистості. Розглянуто та проаналізовано підходи до вивчення життєвого шляху (культурно-історичний, соціально-психологічний, сценарний, біогенетичний, особистісно-міфологічний) (Семиліт, 2019).

Серед плеяди закордонних учених для нас цікавими є аспекти, пов'язані з дослідженням самодетермінації (Ryan, Deci, 2000; Deci, Ryan, 2008), життєвих цілей (Mansfield, 2010), життєвих стратегій (Creed, 2011).

Незважаючи на вагомий доробок учених у розглядуваній царині, на нашу думку, простежується невелика кількість робіт, які б охоплювали цілісну картину феномену проектування життєвих досягнень особистості представників різних вікових категорій.

Зазначимо, що загалом наше дослідження зорієнтовано на вивчення особливостей аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості періоду дорослості – ранньої, середньої, пізньої. Однак нині презентуємо його специфіку представників середньої дорослості.

Метою статті є узагальнення й інтерпретація результатів факторного аналізу аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості періоду середньої дорослості. Завдання дослідження передбачають: 1) ознайомлення читача з останніми працями окресленого нами формату; 2) представлення факторної структури ціннісного проектування опитаних середнього віку.

2. Методологія та методи

У контексті методології нашого дослідження відправним пунктом є уявлення про особистість як про інтегрального суб'єкта можливих духовних, моральних та інших глибинних трансформацій і предметних утілень людини (Карпенко, 2018).

Зважаючи на об'єкт і предмет дослідження, його мету та завдання, з позицій системного підходу до вивчення аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості нами використано теоретичні методи: аналіз і синтез монографічної літератури, систематизацію наукових джерел, порівняння й узагальнення даних, абстрагування; емпіричні: тестування – вербальне та проєктивне, анкетування у форматі констатувального експерименту; математичні (факторний аналіз); за організаційний узятो метод «поперечних зрізів».

Факторний аналіз є невід'ємною частиною будь-якої серйозної статистичної комп'ютерної програми та входить в основний інструментарій усіх наук, якими передбачено поліпараметричні описи досліджуваних об'єктів, як-от соціологія, економіка, біологія, медицина й інші. Факторний аналіз тісно пов'язаний із вимірюваннями у психології (Климчук, 2006: 43–48).

За А. Наследовим, фактор є прихованою причиною узгодженої мінливості досліджуваних змінних (Наследов, 2004: 251).

У контексті нашого дослідження, у психологічному смислі фактор, зумовлюючи спільні зміни низки діагностованих параметрів, що визначають аксіопсихологічне проектування життєвих досягнень особистості, є прихованим чинником їх становлення. Отже, з метою виявлення структури означеного феномену та внутрішніх зв'язків його складових частин – 61 змінної – у розглядуваній вибірці нами використано такий метод.

Психологічний інструментарій дослідження склав комплекс методик: для емпіричного вивчення власне життєвого шляху застосовано методіку «Каузометрія» Є. Головахи, О. Кроніка; цільової спрямованості – «Методика дослідження цільової спрямованості особистості» Я. Васильєва; виявлення намірів чи цілей, які людина намагається реалізувати у своєму буденному житті – «Пакет оцінки особистісних прагнень» Р. Еммонса; реалізації ціннісних орієнтацій досліджуваних у реальних умовах життєдіяльності – «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнова; перфекціонізму – «Полівимірна шкала перфекціонізму» (П. Х'юїтта і Г. Флетта); мотивації досягнення – «Діагностика мотивації досягнення» А. Мехрабіана; самоефективності, її рівнів і структурних компонентів – «Опитувальник самоефективності» І. Бруново-Калісецької; саморегуляції – «Стиль саморегуляції поведінки» В. Моросанової, Є. Коноз; панівних копінг-стресових поведінкових стратегій – «Копінг-поведінка у стресових ситуаціях» С. Норман, Д. Ендлер, Д. Джеймс, М. Паркер (адаптований варіант Т. Крюкової); психологічної статі – «Дослідження маскулітності – фемінності особистості» С. Бем; щастя – «Оксфордський опитувальник щастя» М. Аргайла.

Дослідженням охоплено 86 педагогів початкової освіти періоду середньої дорослості (35–40 років), що працюють у загальноосвітніх навчальних закладах міста Чернівців та Чернівецької області. Опитування проводили на базі Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

Статистичну обробку емпіричних даних здійснювали на базі пакету програм IBM SPSS Statistics 22.

3. Результати та дискусії

Наше дослідження є продовженням вивчення аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості в контексті попередніх розвідок (Гуляс, 2016).

Застосування факторного аналізу до вибраних показників визначалось за допо-

могою критерію адекватності вибірки Кайзера – Мейера – Олкіна (критерій КМО = 0,310), а також критерію сферичності Бартлетта (приблизне значення $\chi^2 = 3\,406,676$; $df = 1\,830$; $p = 0$), що засвідчило можливість використання такого аналізу.

Для визначення кількості факторів користувалися критерієм «кам'янистого осипу» Р. Кеттела, який потребує побудови графіка власних значень. Комп'ютерна програма шляхом вибору методу головних компонент запропонувала нам його, і кількість факторів ми визначили за точкою перегину на графіку власних значень до його виходу на пологую пряму після різкого спаду, що в нашому випадку дорівнює 20.

Однак фактори 11–20 мають у своєму складі дві, а подекуди одну змінну з навантаженням, переважно менше 0,45. Тому для оптимізації аналітичного процесу кількість факторів скоротили до 10 (рис. 1), чим і пояснено 54,38% сумарної дисперсії.

Початковий етап факторного аналізу відображено в таблиці 1.

Аналіз власних значень факторів свідчить про те, що максимальний вплив у розглянутому випадку має фактор 1-й; близький до нього за силою фактор 2-й; решта мають менші власні значення, отже, містять меншу частку загального відхилення (дисперсія) за вибіркою. Накопичені власні значення свідчать про те, як зростають власні значення факторів зі збільшенням значення ознаки (змінна).

Після варімакс-обертання матриця факторних навантажень на показники виявилася структурованою, із чітко вираженими десятьма факторами (табл. 2).

Фактор 1 (внесок до сумарної дисперсії – 9,88%) репрезентований низкою дескрипторів зі статистично значущими навантаженнями: самоефективність (0,81), сценарій (0,70), сильними та помірним позитивними й негативним зв'язками: соціальна самоефективність (0,64), щастя (0,54), прогрес (0,52), стратегія (0,47), перфекціонізм, орієнтований на інших (– 0,53). Отже, фактор маркуємо як **«Спрямованість на майбутнє»**.

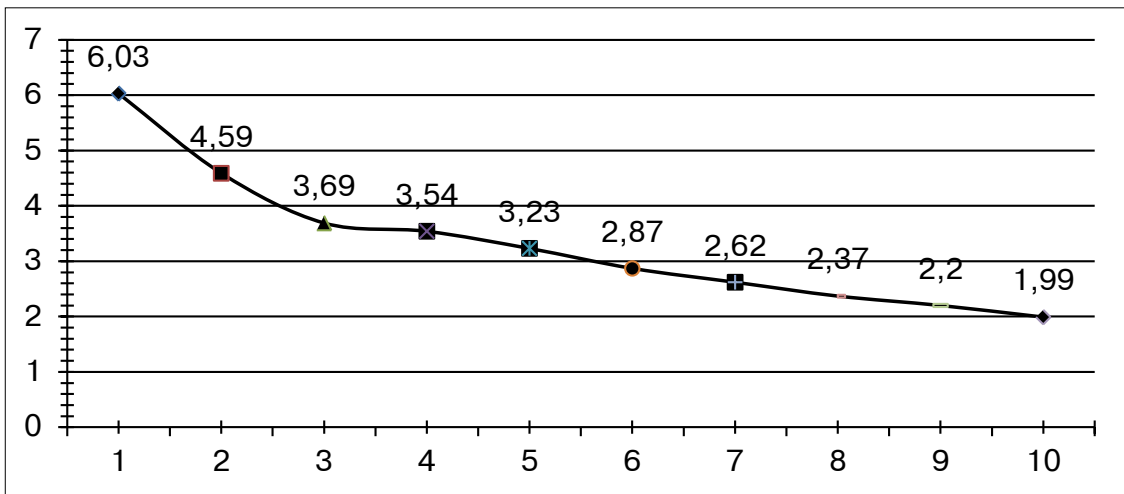

Рис. 1. Власні значення факторів аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень педагогів середньої дорослості ($n = 86$)

Примітка: 1–10 – фактори, 0–7 – власні значення факторів

Таблиця 1

Власні значення факторів, $n = 86$

Фактори	Власні значення	% дисперсії	Сумарний %
1	6,03	9,88	9,88
2	4,59	7,52	17,41
3	3,69	6,05	23,47
4	3,54	5,80	29,27
5	3,23	5,30	34,57
6	2,87	4,71	39,29
7	2,62	4,30	43,60
8	2,37	3,89	47,49
9	2,20	3,61	51,10
10	1,99	3,27	54,38

Таблиця 2

Факторна структура аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень педагогів середньої дорослості ($n = 86$)

Умовна назва фактора	Змінні, що визначають фактор	Факторні навантаження
Фактор 1 «Спрямованість на майбутнє»	самоефективність	0,816
	сценарій	0,703
	соціальна самоефективність	0,641
	щастя	0,543
	прогрес	0,520
	стратегія	0,471
	перфекціонізм, орієнтований на інших	- 0,536
Фактор 2 «Саморегуляційна основа»	відволікання	- 0,542
	уникнення	- 0,471
	моделювання	0,504
	саморегуляція	0,458
Фактор 3 «Риси чоловічого гендеру»	фемінність	- 0,668
	андрогінність	- 0,645
	воля	0,487
	маскулінність	0,432
Фактор 4 «Досягнення»	власні зусилля	0,555
	реалізація	0,530
	визнання	0,476
	вплив обставин	- 0,485
	ясність	- 0,475
Фактор 5 «Втеча від ситуації»	соціальне відволікання	0,488
	соціальна активність	0,480
	уникнення	0,425
	гнучкість	0,419
	труднощі	0,395
Фактор 6 «Статус»	маскулінність	0,494
	соціальна активність	0,486
	визнання	0,456
	перфекціонізм, орієнтований на себе	- 0,421
Фактор 7 «Очікування успіху»	імовірність успіху	0,537
	радість	0,496
	соціальна бажаність	0,473
Фактор 8 «Стратегія випередження»	планування	0,594
	саморегуляція	0,488
Фактор 9 «Психовікова оцінка»	психологічний вік	0,618
	коефіцієнт суб'єктивної реалізації життя	0,559
	мотивація досягнення	- 0,439
Фактор 10 «Почуття любові»	любов	0,471

Оскільки спрямованість на майбутнє є однією з головних функцій особистості, що забезпечує її самостворення, оптимальне внутрішнє зростання і самореалізацію, то сценарій майбутніх подій, результату діяльності безпосередньо пов'язаний з уявленнями респондентів про свою ефективність. Саме сценарій і є очікуваним ними кінцевим результатом їхньої діяльності – як на етапі планування активності, так і у процесі її здійснення. Від того, яким

уявляється досліджуванам такий результат, – позитивним, досяжним, емоційно привабливим чи негативним, недоступним, тривожним – залежить уся їхня подальша активність. Важливою складовою частиною в даному випадку також є соціальна самоефективність, яка проявляється у здатності опитаних досягнути результату самостійно, без допомоги інших (підтвердженням цього є також негативний зв'язок із перфекціонізмом, орієнтованим на інших).

Фактор 2 (внесок до сумарної дисперсії – 7,52%) визначають такі змінні із сильним і помірним негативними зв'язками: відволікання (– 0,54), уникнення (– 0,47), а також сильною і помірною позитивними кореляціями: моделювання (0,50), саморегуляція (0,45). Фактору можна дати назву «**Саморегуляційна основа**».

Система саморегуляції опитаних реалізується базовими процесами – плануванням цілей активності, моделюванням значущих умов досягнення, програмуванням активності й оцінкою результатів. Шкала «Моделювання» у цьому контексті свідчить про індивідуальну розвинутість уявлень респондентів щодо системи зовнішніх і внутрішніх значущих умов, ступінь їх усвідомленості, деталізованості й адекватності під час побудови проєктів майбутнього.

Зазначимо, що сама собою саморегуляція є лише механізмом досягнення поставлених цілей, а які цілі ставлять досліджувані – залежить тільки від них і їхніх ціннісних орієнтацій.

Фактор 3 (внесок до сумарної дисперсії – 6,05%) у своїй структурі містить складники із сильними негативними (фемінність (– 0,66) і андрогінність (– 0,64)) та помірними (воля (0,48) і маскулінність (0,43)) позитивними зв'язками. Відсутність перших двох змінних «працює» на користь останніх, тому фактор матиме назву «**Риси чоловічого гендеру**».

За С. Бем, згідно з характеристиками статево-рольових типів, виокремлених дослідницею, у вибірці наявна частка респондентів, яких можна вважати маскулініними жінками (Бем, 2004). Вони, проєктуючи своє майбутнє, керуються чоловічими рисами, наділені сильною волею, схильні змагатися із чоловіками і претендувати на їхнє місце у професії, соціумі тощо.

Фактор 4 (внесок до сумарної дисперсії – 5,8%) у своєму складі має такі компоненти із сильними та помірними позитивними й негативними кореляціями, як: власні зусилля (0,55), реалізація (0,53), визнання (0,47), вплив обставин (– 0,48), ясність (– 0,47). Отже, фактор маркуємо як «**Досягнення**».

Досягнення як мотиваційно-сміслові утворення характеризується настановою опитаних на результативність і успіх, упевненістю в собі, усвідомленням цінності будь-якої справи, наполегливістю в досягненні цілей, самокритичністю і самостійністю. Досягнення забезпечує респондентам реалістичне цілеутворення, надію на успіх, самовдосконалення і покращення результатів діяльності завдяки пізнанню та посиленню працездатності й результативності праці.

Фактор 5 (внесок до сумарної дисперсії – 5,3%) визначають такі змінні з помірними позитивними зв'язками: соціальне відволікання (0,48), соціальна активність (0,48), уникнення (0,42), гнучкість (0,41), труднощі (0,39). Розглядуваний фактор ідентифікуємо як «**Втеча від ситуації**».

Копінги «соціальне відволікання» і «уникнення», що визначають фактор, на нашу думку, є неефективними в побудові життєвих планів респондентів, у досягненні ж цілей і поготів. Перший із них реалізується у прагненні висловитися, поділитися своїми переживаннями з рідними та близькими людьми, а також зверненні по професійну допомогу. Інший проявляється в намаганні отримати задоволення від речей і занять, що не стосуються ситуації, проблеми, скажімо, від шопінгу, споживання улюблених страв, читання книг, прогулянок тощо; побути наодинці, дистанціюватися від проблеми, що виникла, або навпаки – перебувати серед людей. Використання означених копінгів досліджуваними може бути зумовлено недостатнім рівнем особистісних копінг-ресурсів і навичок активного розв'язання життєвих проблем.

Фактор 6 (внесок до сумарної дисперсії – 4,71%) представляють змінні з помірними позитивними – маскулінність (0,49), соціальна активність (0,48), визнання (0,45), та негативним – перфекціонізм, орієнтований на себе (– 0,42), зв'язками, тому назвемо його «**Статус**».

Категорія «статус» у її застосуванні до суб'єктів діяльності означає їхнє місце в системі суспільних відносин. Кожному з видів суспільних відносин – економічних, соціальних, політичних, правових, моральних, релігійних тощо – відповідає «свій» статус (Яблокова, 2003: 22).

За М. Вебером, «статус» розглядається не лише як становище загалом, але і як стан, що ґрунтується на специфічному стилі життя, що має свої цінності, уявлення, інші психологічні моменти. Кожному стилю життя відповідає більш чи менш висока оцінка (шана), і люди, домагаючись такої оцінки, засвоюють певні норми й уявлення (Вебер, 1994: 151).

Опитані можуть мати низку статусів, проте головним для них є той статус, який визначає стиль їхнього життя, коло спілкування тощо. Поділ статусів на «головні», «приписані» (аскриптивні – вік, стать, національність) і «досягнуті» (набуті – професійні, економічні, політичні тощо) дозволяє охарактеризувати будь-якого представника соціальної групи за набором статусних характеристик.

Негативний зв'язок зі змінною «перфекціонізм, орієнтований на себе» свідчить про те, що представники вибірки середньої дорослості не вважають за потрібне вдосконалюватися, у них відсутні високі рівень домагань, внутрішня мотивація досягнень, схильність до постійного зростання і вдосконалення. Вони не мають вираженої тенденції постійно ставити перед собою складнодосяжні цілі, проявляти ж готовність докладати максимальних зусиль для їх досягнення і поготів.

Фактор 7 (внесок до сумарної дисперсії – 4,30%) репрезентовано трьома складниками із сильним і помірними позитивними зв'язками: імовірність успіху (0,53), радість (0,49), соціальна бажаність (0,47), отже, назвемо його **«Очікування успіху»**.

Мотивація досягнення успіху повинна завжди (чи здебільшого) підкріплюватися успішною діяльністю, що має реальні ознаки успіху, результати якої були б очікувані й потрібні людині. Досягнуті успіхи часто надихають на нові, перетворюючи віру чи надію на успіх на його суб'єктивно (а іноді й об'єктивно) обґрунтоване очікування, формуючи стійке позитивне ставлення до діяльності, спрямованої на досягнення успіху.

Отже, досліджувані, орієнтовані на успіх, не бояться невдачі, схильні переживати емоційне задоволення за досягнення адекватного результату, тому не уникають складних завдань і труднощів, рішуче беруться за їх виконання і переборення, намагаючись не лише досягти власне успіху, але й отримати відповідні оцінки значущих людей. Опитані мають високий рівень мотивації досягнення успіху, здатні у професійній діяльності та житті досягти багато, ставлячи повсякчас реальні цілі та вдосконалюючи себе.

Фактор 8 (внесок до сумарної дисперсії – 3,89%) визначають лише дві змінні із сильним і помірним позитивними зв'язками: планування (0,59) і саморегуляція (0,48). Фактор маркуємо як **«Стратегія випередження»**.

Життя людини є довгостроковим проектом, тому його планування для відповідальних і діяльних суб'єктів, на нашу думку, є обов'язковим. Сильний позитивний зв'язок планування в контексті саморегуляції свідчить про те, що, плануючи своє життя, досліджувані розглядуваної вибірки ретельно продумують оптимальний розпорядок справ і загальний його вектор, що відповідає їхнім цінностям, а також чітко уявленню про свою життєву перспективу.

За К. Абульхановою-Славською, планування своїх дій (подій) «заздалегідь»

є стратегією активного перетворення, «резервування» чи, навпаки, «використання» власного наявного часу, перетворення його на умову свого розвитку, реалізації своїх завдань (Абульханова-Славская, 1991: 130).

Фактор 9 (внесок до сумарної дисперсії – 3,61%) визначають дві змінні із сильними позитивними зв'язками – психологічний вік (0,61) і коефіцієнт суб'єктивної реалізації життя (0,55), а також помірно негативною кореляцією – мотивація досягнення (– 0,43). Отже, фактор ідентифікуємо як **«Психовікова оцінка»**.

Феномен психологічного віку опитаних формується на основі переживання ними реалізованості свого життя на рівні цілісного життєвого шляху, тому їхнє ставлення до власного життя є однією з передумов успішного проектування, а потім – утілення життєвих задумів.

Негативна кореляція означених змінних із мотивацією досягнення може свідчити про домінування в респондентів прагнення уникати невдачі.

Фактор 10 (внесок до сумарної дисперсії – 3,61%) визначено однією змінною з помірним позитивним зв'язком – цінністю «любов» (0,47), тому логічним буде його маркування як **«Почуття любові»**.

На переконання Е. Фромма, лише справжня любов є шляхом, за допомогою якого людина може стати єдиною зі світом і водночас прийти до своєї індивідуальності та цілісності. У своїй праці «Мистецтво любити» (Фромм, 2014) учений виокремив чотири складові частини всіх форм справжньої любові: турботу, відповідальність, повагу та знання.

Отже, наші опитані люблять інших людей (суб'єктів навчання, своїх рідних і близьких), цікавляться ними та турбуються, несуть за них відповідальність, задовольняють їхні фізичні та психологічні потреби, приймають і поважають такими, якими вони є.

Висновки

За результатами факторного аналізу встановлено детермінуючі ознаки аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості періоду середньої дорослості, представлені такими інтегральними психологічними характеристиками, як: спрямованість на майбутнє, саморегуляційна основа, риси чоловічого ґендеру, досягнення, втеча від ситуації, статус, очікування успіху, стратегія випередження, психовікова оцінка, почуття любові. У факторній структурі ціннісного проектування опитаних середнього віку домінують перші два, які можна по праву вважати провідними.

Життєві проекти досліджуваних у суспільстві пов'язано зі знаходженням ними свого призначення, соціальної ролі, статусу в референтній спільності, реалізацією почуття любові.

Аксиопсихологічне проектування ми вважаємо особистісним утворенням, що зумов-

лює ефективність саморозвитку як фактору досягнення акме та самоздійснення, є підґрунтям для створення цінностей.

Перспективу подальших розвідок означеної проблеми вбачаємо в емпіричному дослідженні особистісних прагнень представників інших вікових категорій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абульханова-Славская К. Стратегия жизни. Москва : Мысль, 1991. 301 с.
2. Бэм С. Линзы гендера : Трансформация взглядов на проблему неравенства полов. Москва : Российская политическая энциклопедия, 2004. 336 с.
3. Вебер М. Основные понятия стратификации. *Социологические исследования*. 1994. № 5. С. 147–156.
4. Гандзілевська Г. Психологія життєвих сценаріїв у акмеперіоді українських емігрантів : дис. ... докт. психол. наук. Острог, 2018. 503 с.
5. Гріньова О. Психологія проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку : дис. ... докт. психол. наук. Київ, 2018. 562 с.
6. Гуляс І. Аксиопсихологічне проектування: профіль аналізу проблеми. *Психологія особистості*. 2016. № 1 (7). С. 151–169.
7. Карпенко З. Аксиологічна психологія особистості : монографія. 2-ге вид., перероб., доповн. Івано-Франківськ, 2018. 720 с.
8. Климчук В. Факторний аналіз : використання у психологічних дослідженнях. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 8. С. 43–48.
9. Наследов А. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных : учебное пособие. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 392 с.
10. Семиліт М. Соціально-психологічні засади проектування життєвого шляху особистості : дис. ... докт. психол. наук. Київ, 2019. 434 с.
11. Фромм Э. Искусство любить. Москва : Эксмо, 2014. 221 с.
12. Фурман А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 508 с.
13. Яблокова Е., Каширина Л. Статусно-ролевая парадигма в исследовании социально-психологических состояний больших социальных групп. *Акмеология*. 2003. № 4. С. 21–28.
14. Cross-lagged relationships between career aspirations and goal orientation in early adolescents / P. Creed et al. *Journal of vocational behavior*. 2011. Vol. 78. Issue 1. P. 92–99. DOI: 10.1016/j.jvb.2010.09.010 (дата звернення: 15.07.2019).
15. Deci E., Ryan R. Self-Determination Theory : A Macrotheory of Human Motivation, Development and Health. *Canadian psychology*. Vol. 49. № 3. P. 182–185. DOI: 10.1037/a0012801 (дата звернення: 15.07.2019).
16. Mansfield C. Motivating adolescents : Goals for Australian students in secondary schools. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology*. 2010. Vol. 10. P. 44–55.
17. Ryan R., Deci E. Intrinsic and extrinsic motivations: classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology*. 2000. Vol. 25. P. 54–67. DOI: 10.1006/ceps.1999.1020 (дата звернення: 15.07.2019).

REFERENCES:

1. Abul'hanova-Slavskaja K.A. (1991). *Strategija zhizni [Life strategy]*. Moskva : Mysl' [in Russian].
2. Bjem S. (2004). *Linzy genera: Transformacija vzgljadov na problemu neravenstva polov [Gender Lenses: Transforming Viewson Gender Inequality]*. Moskva : Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija (ROSSPJEN) [in Russian].
3. Veber M. (1994). Osnovnye ponjatija stratifikacii [Basic concepts of stratification]. *Sociologicheskieissledovanija*, 5, 147–156 [in Russian].
4. Handzilevska H.B. (2018). *Psykhologhiia zhyttievkykh stsenariiv v uakmeperiodi ukrainskykh emihrantiv [Psychology of lifes cenariosin the acmeperiod of Ukrainian emigrants]: dys. ... d-rapsykh. nauk. Ostroh [in Ukrainian]*.
5. Hrinova O.M. (2018). *Psykhologhiia proektuvannia zhyttievoho shliakhu osobystisti uyunatskoho viku [Psychology of designing the life pathofa young person]: dys. ... d-rapsykh. nauk. Kyiv [in Ukrainian]*.
6. Hulias I. (2016). Aksiopsykhologichne proektuvannia: profil analizu problemy [Axiopsychological design: the profile of problem analysis]. *Psykhologhiia osobystosti*, 1, 151–169 [in Ukrainian].
7. Karpenko Z. (2018). *Aksiologichna psykhologhiia osobystosti [Axiological psychology of personality]: monohrafia. 2-hevyd., pererob.,dopovn. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian]*.
8. Klymchuk V.O. (2006). Faktorni analiz: vykorystannia u psykhologichnykh doslidzhenniakh [Factor analysis: use in psychological research]. *Praktychna psykhologhiia ta sotsialna robota*, 8, 43–48 [in Ukrainian].
9. Nasledov A.D. (2004). *Matematicheskie metody psihologicheskogo issledovanija. Analiz i interpretacijadannyh [Mathematical methods of psychological research. Data analysis and interpretation]*. Uchebnoeposobie. Sankt-Peterburg: Rech' [in Russian].
10. Semylyt M.V. (2019). *Sotsialno-psykhologichni zasady proektuvannia zhyttievoho shliakhu osobystosti [Socio-psychological principles of designing the life path of the individual]: dys. ... d-rapsykh. nauk. Kyiv [in Ukrainian]*.
11. Fromm Je. (2014). *Iskusstvo ljubit' [Arttolove]*. Moskva : Jeksmo [in Russian].

12. Furman A.A. (2017). *Psykhoholohiia smyslo zhyttievoho rozvytku osobystosti [Psychology of the meaning full development of the individual]: monohrafiia*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
13. Jabloková E.A., Kashirina L.V. (2003). Statusno-rol'evaja paradigma v issledovanii social'no-psihologicheskikh sostojanij bol'shikh social'nyh grupp [Status-role paradigm in the study of the socio-psychological states of large social groups]. *Akmeologija*, 4, 21–28 [in Russian].
14. Creed, P., Tilbury, C., Buys, N., Crawford, M. (2011). Cross-lagged relationships between career aspirations and goal orientation in early adolescents. *Journal of vocational behavior*. Vol. 78, pp. 92–99. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2010.09.010>
15. Deci E.L., Ryan R.M. Self-Determination Theory: A Macrotheory of Human Motivation, Development and Health. *Canadian psychology*. Vol. 49, pp. 182–185. <https://dx.doi.org/10.1037/a0012801>
16. Mansfield C.F. (2010). Motivating adolescents : Goals for Australian students in secondary schools. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology*. Vol. 10, pp. 44–55.
17. Ryan R.M., Deci E.L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology*. Vol. 25, pp. 54–67. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020>.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.
The article was received 29 July 2019.

УДК 159.964
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-4-10

МЕТОДОЛОГІЯ ПСИХОДИНАМІЧНОГО ПІДХОДУ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ РЕФЛЕКСИВНОГО МИСЛЕННЯ ПСИХОЛОГІВ

Дметерко Наталія Володимирівна,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри практичної психології

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

dmeterkonatalia@ukr.net

orcid.org/0000-0002-6333-8696

Стаття презентує методологію дослідження розвитку рефлексивного мислення психологів-практиків. Уточнено категорію «рефлексивне мислення» й охарактеризовано специфіку рефлексивного мислення психолога.

Мета статті – розкрити зміст, методи та принципи дослідження розвитку рефлексивного мислення психолога на засадах психодинамічного підходу.

Проблему методологічних засад дослідження рефлексивного мислення психолога розглянуто з урахуванням основних положень психодинамічного підходу. Дослідження розвитку рефлексивного мислення здійснювалось у процесі глибинно-психологічного пізнання, організація якого визначається принципом додатковості.

Основним **методом** дослідження розвитку рефлексивного мислення особи є глибинна психокорекція.

Результати. Стаття розкриває специфіку глибинної психокорекції порівняно з іншими видами групової психокорекційної роботи. Показано, що сутнісною характеристикою глибинної психокорекції є скерованість на пізнання цілісної психіки. Глибинна психокорекція становить організацію творчої діяльності суб'єкта з пошуку та відкриття істини, якою є «об'єктивна реальність несвідомого». Методологія дослідження передбачає вивчення змін рефлексивного мислення у зв'язку з умовами, які задаються у процесі глибинно-психологічного пізнання. Наголошується, що під час визначення умов розвитку рефлексивного мислення варто враховувати такі феномени, як: цілісність психіки, психологічні захисти, особистісна проблема, когнітивні викривлення. Важливою умовою розвитку рефлексивного мислення є індивідуально-особистісні зміни суб'єкта, які визначаються механізмами позитивної дезінтеграції психіки та її вторинної інтеграції на більш високому рівні розвитку.

Проаналізовано принципи організації дослідження розвитку рефлексивного мислення, а саме: принцип додатковості, принцип детермінізму, принцип системності, принцип розвитку. Значну увагу приділено принципу додатковості, який реалізується для відтворення цілісної картини психіки та характеристики специфіки методів її пізнання. Розкрито психологічні умови та показники розвитку рефлексивного мислення психологів під час проходження глибинної психокорекції.